

La Corrida. La festa de Sant Antoni a Puig-reig (Berguedà)

Els orígens remots de les benediccions de bestiar

A l'antiguitat clàssica ja es troben diversos precedents de celebracions relacionades amb el bestiar de peu rodó. D'una banda, Epona, divinitat celta el culte de la qual es va estendre per tot l'imperi romà, era la protectora de cavalls i muls. D'altra banda, les festes consualies del mes de desembre, en honor de la divinitat Consua, tenien com a objectiu preservar de les malalties el bestiar.

També a Roma, el dia 8 de gener, tenia lloc la festa de la coronació dels ases davant l'altar de Júpiter. Després de celebrar els sacrificis, els forners i els flequers coronaven els seus ases amb murtra i llorer, i organitzaven una cavalcada pels carrers de la ciutat durant la qual imitaven el crit dels ases.

Sembla que les celebracions cristianes tenen l'origen en antigues cerimònies i cultes primitius de divinitats pastorals protectores del bestiar. Cal remarcar la importància que antigament tenia el bestiar de tir per a l'economia de les famílies. Un cavall assegurava el sistema de transport bàsic però suposava una gran inversió, per això calia vetllar perquè els animals no agafessin cap malaltia i duressin molts anys.

A Catalunya, el patronatge dels animals de càrrega i dels traginers s'ha centrat en les figures de sant Antoni Abat i també sant Eloi. Sant Antoni va viure a Egipte del 250 al 356 dC. Era deixeble de Pau de Tebes, considerat el primer eremita, i ell mateix va ser un gran difusor del moviment de l'eremitisme. Als vint anys, orfe de pares, es va retirar al desert de Nitra per fer vida d'anacoreta. Tenia fama d'home de pregària, lluitador contra els dimonis i guaridor de malalts. La seva lluita contra el dimoni ha inspirat nombrosos pintors al llarg de la història, així com també l'obra de Flaubert *Les temptacions de sant Antoni* o les representacions populars que es feien en molts indrets. Una biografia escrita per sant Atanasi li atribueix fets meravellosos; entre d'altres, es diu que va fer un viatge per mitjans miraculosos a Barcelona per guarir la filla del governador de la ciutat, i de passada va curar un porquet. La seva festa se

Rosa Serra i Rotés,
historiadora i
vicepresidenta de
l'Àmbit de Recerques
del Berguedà

celebra el 17 de gener, amb el nom de sant Antoni Abat, i s'inscriu en l'anomenat cicle d'hivern, que inclou el Carnestoltes i la Setmana dels Barbutts. En alguns indrets de Catalunya, sant Antoni és patró dels pagesos, que li encomanaven la benedicció del bestiar. Els gremis de traginers i de carreters el van adoptar com a patró, i a Barcelona celebraven la cavalcada dels Tres Tombs, que es va estendre a tot Catalunya. Una cançó popular diu: *Per Sant Antoni de gener fan festa el cavall i el traginer*.

Sant Antoni era també patró del bestiar porcí i de peu rodó, i per la seva diada tant beneïen els traginers com els pagesos i els carreters. Popularment, el sant és conegut amb el qualificatiu de *sant Antoni del Porquet* o *sant Antoni dels Ases*, perquè la seva imatge sol representar-se acompanyada d'aquests animals.

Eloi era un orfebre i moneder que va arribar a bisbe. Va viure a Occitània i França als segles VI i VII. El seu patronatge es va estendre a l'edat mitjana als oficis relacionats amb el metall, com ara orfèvres, argenters o clavetaires, però també era patró dels pagesos, que l'invocaven contra les malalties dels cavalls, i dels traginers. Probablement, sant Eloi era patró de les cavalleries abans que sant Antoni. Potser pel fet de ser més antic, sant Eloi estava molt arrelat com a patró dels traginers de muntanya. Es commemorava el seu sant el primer de desembre, però com que en aquestes dates la muntanya estava nevada a la major part de llocs se celebrava el 25 de juny.

Així doncs, hi ha poblacions de Catalunya, com ara Berga o Manresa, que celebren la festa dels traginers per Sant Eloi, però en la majoria de llocs, també a Puig-reig, es fa per Sant Antoni Abat. Sembla que per Sant Eloi només beneïen el bestiar els traginers, que haurien vist amb mals ulls que s'hi barrejés altra gent que no pertanyés a l'art del tragi, mentre que la pagesia i els carreters ho feien per Sant Antoni. Ja sigui sota un patronatge o l'altre, les celebracions solen ser molt semblants.

Els camins i el tragi tradicional al Berguedà

Com en la major part del territori català, que no té una orografia gens plana, els camins berguedans eren tots camins de bast, fins i tot els més importants. Els viatgers del segle XVIII i els excursionistes de final del XIX i començament del XX encara transitaven pels vells camins medievals, camins rals i de ferradura que normalment portaven o sortien de Berga, el nucli urbà més important i que per la seva situació geogràfica al peu del Prepirineu era centre de comunicacions.

El camí ral de Berga a Manresa era la principal via de comunicació i passava per la riba dreta del Llobregat: cap a Avià, Obiols, Casserres, Merola, Balsareny... Un altre camí ral anava cap a Solsona passant per Avià, l'Espunyola, Sant Feliu de Lluelles, el castell de Navès, l'església de Joval i el Vinyet. El camí de Gósol passava per Peguera cap al coll de Ferrús, Monner i l'Espà; i el de Sant Llorenç de Morunys, per Castellar del Riu i l'Aiguadora. El camí de Berga a Vic passava pel monestir de Valldaura cap a la riera de Merlès i Prats, tot i que un altre ramal era el de Gironella. Per anar a Bagà i la Pobla calia passar, Llobregat amunt, pels ponts de Rabentí i del Far; i per arribar a Ripoll hom travessava el Llobregat pel pont de Miralles per seguir fins a Vilada, Borredà i les Llosses.

La comarca estava –i encara ho està– plena de vells camins que uneixen pobles i parròquies

que ressegueixen els rius Bastareny i Saldes, les rieres de Gréixer, Merlès, Navel i Clarà, per esmentar-ne alguns i que gairebé sempre són camins moliners. Amb tot, es tractava de camins de bast, transitables només amb mules i ases, tot i que al segle XVIII les autoritats borbòniques van fer esforços per millorar els més importants amb l'objectiu de facilitar el pas de carruatges i garantir el pas pels rius.

L'any 1747, un fort aiguat es va endur dues de les arcades del pont de Sallent; la seva reconstrucció va ser llarga i costosa, i no s'hi va poder transitar de nou fins al 1750. En la seva reconstrucció hi van contribuir tots els pobles del corregiment de Manresa i, d'una manera especial, Berga, que el considerava estratègic per poder comunicar-se amb Manresa i Barcelona.

El 1779, en un informe sobre l'estat dels camins del Principat, adreçat a Carles III, s'esmenta el mal estat en què es trobaven els camins, tant els principals com els secundaris, i molt especialment la llista de ponts que calia reparar, com per exemple l'arc del pont de cal Basacs, considerat estratègic per garantir el transport de la sal que, procedent de Cardona, s'havia de fer arribar a Vic, Ripoll i Olot. L'informe esmenta també que Berga cobrava els impostos de passatges a totes les cavalleries que transitaven per la vila llevat de les que portaven sal, i el de Lleuda per a les càrregues majors, excepte les de Puigcerdà, Vic, Bagà, Manresa i els pobles de la baronia de Gironella.

Fins a l'any 1864 no es va construir la carretera de Manresa a Berga, tot i que fins al 1877 es va haver de creuar el Llobregat pel gual de cal Rosal perquè les obres del pont no estaven finalitzades. Amb tot, la carretera permetia el pas de carruatges, i aleshores es va implantar per primera vegada un servei de diligències que combinava amb l'estació de tren Barcelona-Saragossa de Manresa i, posteriorment, les diferents estacions que es van construir al peu del Llobregat gràcies a les obres del ferrocarril Manresa-Berga, que va arribar a Puig-reig el 1885. El tren seria fonamental per facilitar el transport de mercaderies derivades de la industrialització.

El servei de diligències de Berga a Manresa, que disposava de diferents vehicles (diligències i tartanes) amb capacitat per a 19, 17, 12 i 10 viatgers cadascun, va arribar a oferir preus més barats que els del tren. On el transport de viatgers amb carruatge va tenir una vida més llarga va ser a l'Alt Berguedà, molt especialment al sector de Vilada i Borredà, ja que el 1904 el tren ja va arribar a l'estació final de Guardiola.

La implantació d'aquests mitjans de comunicació més moderns no va posar fi al tràgic tradicional sinó que, contràriament, va fer que s'expandís. La gran majoria de pobles i cases de pagès es trobaven desconnectats dels grans eixos de comunicacions, i els traginers s'encarregaven de portar les mercaderies fins als llocs més recòndits.

Al Berguedà hi convivia un tipus de tràgic de curt recorregut, que abastia de manera regular els pobles de muntanya dels productes de primera necessitat, amb un altre de més llarg recorregut. Així, els traginers de Berga que baixaven a buscar vi i aiguardent al Bages, en el viatge d'anada descarregaven patates, blat de moro i altres productes de muntanya.

Per tant, durant centenars d'anys i fins ben entrat el segle XX, en el món rural els ramblers o negociants de mules, els traginers i les mateixes mules eren els autèntics protagonistes de la mobilitat. Els cavalls, molt més senyors, eren cavalcadures escasses i de rics. El bast

és el gran invent que permet carretejar amb costals, bots de pell, barrils, sacs de cànem, llenya i feixos de palla. Amb les castres (una mena de coves alts i estrets) i tota mena de paneres es podien transportar fems, patates, rocs, guix o sorra. Amb les sàrries es traginava llenya, herba o garbes de palla. La sella, en qualsevol de les seves moltes modalitats, des del rústec albardó fins a la luxosa cadira encoixinada, servia per transportar persones. En el món previ a la motorització era indispensable comptar amb els animals de transport, com ara ases, muls, cavalls, matxos i mules, animals als quals calia posar els guarniments i carregar bé. Quan un traginer manava una rècula de mules, les havia de lligar a l'anella de bast; el millor matxo sempre anava al davant, i generalment cada rècula portava també un ruc bo, que sempre anava amb xalma i que servia de cavalcadura quan tornaven de viatge. Ben guarnits, amb morralles, brida, pitral i davantal, ventrera, manta i alforja, i dirigits pel traginer, sempre viatjaven encomanats a sant Antoni.

I de tota aquesta colla d'animals de peu rodó destaca, per la seva singularitat, el guarà o ase català. Aquesta espècie gairebé va desaparèixer entre el 1960 i el 1970 si no hagués estat per Joan Gassó, que el 1975 va aconseguir reunir trenta-dues someres i un guarà de diferents llocs de Catalunya i els va criar. Avui el guarà i el seu món tenen un lloc d'honor a Fuïves, un impressionant nucli zoològic.

Puig-reig, un poble al peu del camí ral

L'any 907 es va consagrar una petita església romànica dins el recinte del castell de Puig-reig que, alçat dalt del turó que dona nom al poble, dominava la vall del Llobregat i els seus camins. Des d'aquesta posició privilegiada, el castell senyorejava en nom dels comtes cercant els límits meridionals del seu comtat. Més endavant es va convertir en residència i domini de la família vescomtal del Berguedà i en casal del trobador Guillem de Berguedà, des d'on aquest va escriure i escampar bona part de la seva obra poètica.

Guillem de Berguedà va cedir els seus dominis de Puig-reig i Fonollet a l'orde del Temple i van ser els monjos cavallers els que van construir el magnífic pont gòtic sobre el Llobregat. Amb aquesta obra van facilitar les comunicacions cap a la Guàrdia, Merlès i Vic. Va ser a redós del castell que els templers van intentar crear un petit nucli urbà, la vila de Puig-reig, atorgant privilegis a la gent que s'hi instal·lés i que construís les seves cases emparades pels tres nivells de muralla de què constava la fortalesa al segle XIV.

Amb tot, fins a l'arribada de la industrialització, Puig-reig no va ser més que un conjunt de masies disperses per un extens terme i agrupades a l'entorn de parròquies, totes romàniques: Sant Martí, Sant Sadurn de Fonollet, Santa Maria de Merola, Sant Andreu de Gamisans o de cal Pallot, Sant Miquel de la Cortada, Sant Marçal i Sant Joan Degollat. Els batlles de Puig-reig, nomenats primer pels templers i després, a partir del segle XIV i fins a principi del XIX pels hospitalers, eren els amos de les masies més grans. Almenys fins que, amb la construcció de les fàbriques i les colònies a final del segle XIX, es va formar un petit nucli urbà al peu de la nova carretera i de la línia fèrria del tren de Manresa a Berga.

El poble va créixer a banda i banda d'aquests vials de comunicació: el carrer Major, el carrer Llobregat, la carretera de Casserres i el barri de l'Estació. El mercat es va celebrar durant molts anys el diumenge, probablement aprofitant el fet que, en aquest dia, s'hi concentrava

molta gent de la pagesia per anar a missa. I era aquest dia, i també per la festa major d'hivern (Sant Martí) i per Sant Antoni, que a la plaça de la Creu es reunien cavalleries i carruatges de pagesos, masovers i passavolants. Fins ben entrat el segle XX encara devien ser clarament majoritaris davant el reduïdíssim nombre d'automòbils que, ocasionalment, devien transitar per la carretera empolsinada o enfangada.

La ràpida i enorme transformació que es va produir arran de la industrialització del Llobregat i el consegüent creixement del poble, amb la construcció de cases i tota mena de botigues i serveis, van crear sens dubte bones oportunitats perquè es desenvolupessin negocis a l'entorn dels viatges i dels transports. L'any 1905 hi havia cinc fondes o hostals: cal Ti, cal Simon, Fonda Nova, cal Joan i la Cantina. Els preus eren de 4,50 pessetes a tot estar i 3,50 per dinar i sopar.

Moltes de les botigues que es van obrir al peu de la carretera, a més de vendre tota mena de queviures i productes, també oferien menjar per als passavolants; aquest és el cas de ca la Quica, una botiga centenària actualment reconvertida en restaurant, o d'altres malauradament ja desaparegudes. Segons un document de la contribució agropecuària de l'ajuntament, l'any 1879 al municipi hi havia vint-i-vuit ases, nou mules i cap cavall, i la majoria dels vint-i-sis propietaris que hi apareixen tenien només una o dues cavalleries.

Fins als anys trenta del segle XX encara hi havia molt pocs cotxes. En aquesta època eren sobretot els botiguers i algun recader els que baixaven a Manresa a proveir i tornaven al vespre amb els carros plens. Era el cas, per exemple, de cal Malaret, a l'Estació, que tenia els carros més grans i amb més capacitat. Del transport de passatgers se n'encarregava el Pere de la Tartana, que feia el trajecte de Puig-reig a Berga, i més tard el Tresserres. A part del Carrilet, la tartana era el mitjà de transport més habitual i, si es volia assegurar una plaça per a un dia determinat, calia reservar amb antelació, ja que en cada viatge només hi cabien unes deu o dotze persones.

Amb el temps, les mules, els rucs i les tartanes van deixar pas als camions i als cotxes. Empreses especialitzades en el transport de mercaderies (Trallycsa), o de treballadors i viatges de manera col·lectiva (Puigbó), o els recaders (com Mando i el Lluperret), juntament amb els cotxes de línia del Sala, el nom popular amb el qual durant molts anys es van conèixer els autocars de l'ATSA, van fer-se amos de la carretera competint amb el tren. De mica en mica, els vehicles de motor, també les motocicletes, van substituir els rucs i les mules que, cada vegada menys, ocupaven les anelles a la plaça de la Creu, a la de Sant Martí o del Carbassot, o al forn de cal Julió. Finalment, els animals de peu rodó van tenir un únic dia com a protagonistes: el de Sant Antoni Abat.

Els orígens de la festa de la Corrida (segle XIX i principi del XX)

Devia ser, doncs, entre la gent de Puig-reig que tenia animals, ja fossin de les cases de pagès de la rodalia o gent del mateix poble que menaven terres, a més dels botiguers ja esmentats, que es va originar la celebració de Sant Antoni per beneir les cavalleries. Sembla que alguns documents de contractes datats pels volts de 1870 ja fan referència a aquesta festa i l'esmenten com el dia pactat per fer efectius els pagaments dels parcers i altra mena de tractes.¹ Tanmateix, és ben segur que la festa és anterior i devia començar a tenir

La corrida

un cert renom cap a començament del segle XIX, moment en què la celebració dels Tres Tombs es va estendre a moltes poblacions de Catalunya i que coincideix amb el creixement del poble de Puig-reig.

Per Sant Antoni Abat, el 17 de gener, els pagesos i ramaders de la contrada es reunien amb les cavalleries i els carros engalanats i, seguint la tradició, desfilaven pels carrers del poble on el banderer, en nom de la comitiva, portava un ciri al sant. La passada es feia abans i després de la celebració de la missa en honor de sant Antoni a l'església parro-

quial de Sant Martí, una missa que ja s'esmenta en la consuetud de l'any 1745 com una missa matinal.² Més tard s'hi va afegir la cursa de cavalls, mules i rucs; és a dir, la Corrida, que ben aviat es va convertir en l'element més característic i el que va acabar donant nom a tota la festa. I així és com la gent de Puig-reig la coneix popularment des de fa molts anys. A final del segle XIX, la Corrida va esdevenir l'acte més popular. Josep Picó, que va recollir en un llibre els records del seu avi Martí Candàliga, explica que va ser cap al final del segle XIX que s'hi va incorporar la cursa, justament el 1898 quan Candàliga va prendre el càrrec d'agutzil després d'haver organitzat de manera oficial la cursa de cavalls. L'any anterior, segons explica "després d'haver-se fet la benedicció dels animals davant la porta de l'església, es formà una engrescada d'animals i es posaren en competició els uns i els altres; fins i tot es feren apostes per tal de demostrar qui tenia el millor animal". En aquella ocasió, Candàliga havia fet de tresorer de les apostes. De primer a les curses hi corrien rucs, ja que era l'animal més habitual a la zona. Més tard, els cavalls també hi van prendre part. Candàliga era el que donava la sortida amb un toc de corneta, la mateixa que feia servir per fer als pregons.

La Corrida esdevé la festa més popular de Puig-reig

Inicialment la festa se celebrava el dia de Sant Antoni, però en algun moment indeterminat al principi del segle XX es va decidir desplaçar-la al diumenge següent, per tal de facilitar l'assistència dels visitants i també per mantenir, ben fermat, els horaris de treball de les fàbriques del poble, en uns anys en què les jornades eren molt llargues i els participants a la festa ja no eren solament pagesos i menestrals, sinó també treballadors industrials. Així s'ha mantingut fins a l'actualitat.

Segons recorda la gent més gran de Puig-reig, en aquesta època la festa ja comptava amb tots els elements que la caracteritzen. A les nou del matí es feia una primera passada per convocar tot el poble, després passacarrers amb desfilada de cavalleries, presidida pels banderers i amb acompanyament de l'orquestra, missa i benedicció dels animals. Al migdia, abans de les dues, la corrida: cursa de cavalls, mules i ases. Després el joc de les cintes i, més tard, el ball de tarda. Al vespre es feia una altra passada on hi anaven els guanyadors

de la cursa, l'orquestra i els socis o simpatitzants portant atxes enceses. Era el preàmbul del ball de la nit. Aquest segon passacarrers amb el temps es va anar deixant de fer com també el passacarrers d'entrada de fosc, amb cavalls, mules, rucs, foc i torxes, que sens dubte deuria ser espectacular en un temps en què no es disposava d'enllumenat públic.

D'animals no és que n'hi hagués molts: sis o set mules, uns quants cavalls i alguns rucs, però la festa era molt concorreguda, més que la festa major. Llavors no hi havia els mitjans d'ara per desplaçar-se, i molts venien a peu, amb tartana o a llom de rucs i mules, però de gent no n'hi faltava mai. Un fet molt peculiar és que molta gent de la contrada aprofitava la festa de Sant Antoni, que era el dia que es trobava tothom, per fer tractes. A més a més, "acudien a Puig-reig les noies casadores dels voltants. Moltes parelles es prometien aquest dia. Altres hi començaven les seves relacions. Gent de fora se citaven per trobar-se a Puig-reig per la Corrida. Les famílies només es retrobaven un cop l'any i era aquest dia el més indicat."

Retoc Sant Antoni

La cursa: l'acte central i el més animat de la festa

Al migdia la cursa no començava fins que no hagués arribat el Carrilet de les dues, que baixava carregat de gent que s'afegia a la festa. La cursa començava a la plaça de la Creu i acabava a cal Guimbaldes, prop del baixador de cal Prat. La gent omplia ambdós costats de la carretera en tot el trajecte. Segons explica Rafel Balmes, a l'alçada del carrer Llobregat els rails de la via del tren creuaven la carretera i en aquest punt molts animals relliscaven i més d'un havia caigut. Per això van decidir posar una mica de sorra damunt dels rails i una roba d'arpillera que ho cobrís, però sembla que la solució no va ser gaire efectiva i els animals continuaven caient. Al final, la cursa començava més amunt: davant de cal Timó, ja passada la via del tren.

Durant alguns anys, la cursa era guanyada quasi sempre pels hereus o fadristerns del Soler de Jaumàs, que tenien bon bestiar i millors genets, tot i que també es recorden altres personatges que solien tenir bons èxits, com el Sanador de Vilalta o el Sargento de Prats. Als anys vint, el primer premi de la cursa de cavalls era de trenta duros, que en aquella època ja era una quantitat considerable.

El guanyador de la cursa baixava de tornada amb la bandera i la guardava a casa seva. L'any següent tenia l'honor de ser el banderer. De primer només hi havia una bandera; cap als anys vint, una companyia de paletes anomenats els Orriols van pagar-ne una altra, i la tercera s'hi va afegir més tard. La bandera dels cavalls tenia una imatge de sant Antoni, i la de les mules i els matxos un sant Antoni més petit, i la dels rucs un ram de flors.

Josep Subirà explica que quan van enquitranar la carretera, l'any 1928 o 1929, la cursa ja no va ser el mateix. Amb les ferradures, els animals relliscaven. Tot i això, es va mantenir

uns quants anys a dintre del poble abans de buscar un nou circuit per camins sense asfaltar que, per força, havia de quedar més lluny.

El joc de les cintes

El joc de cintes, sens dubte l'acte més singular de la festa, es feia després de les curses. L'orquestra esperava la comitiva a l'entrada del poble i tothom es dirigia cap a la plaça de la Creu, que aplegava una munió de gent. Entre balcó i balcó es lligava una corda de la qual penjaven unes cintes. Les cintes acabaven amb una anella i els diferents genets, tot passant al galop per sota, havien d'enfilars l'anella amb un bastó i emportar-se la cinta. Cal dir, però, que es tracta d'un joc en el qual, per sobre de l'aspecte competitiu, preval el seu vessant més lúdic i humorístic.

No podem determinar l'origen concret d'aquest joc que, pel seu arcaisme, bé es podria tractar d'una tradició força antiga, però com a mínim a principi de segle XX ja es practicava. Es tracta d'un joc de clares reminiscències medievals, possiblement una popularització dels jocs que practicaven els cavallers de l'edat mitjana en els tornejos quan, amb la llança o l'espasa, s'enduien l'anella amb la cinta. Malgrat que el joc de les cintes és un element que no se sol trobar en les celebracions d'altres contrades, tampoc no podem dir que sigui totalment exclusiu de Puig-reig. Almenys en algunes poblacions de la Catalunya central, com Ponts, Manresa o Balsareny, es feien jocs molt semblants, la qual cosa ens fa pensar que antigament devia ser una tradició més estesa del que es creu i que en altres indrets es va anar perdent.

Així, per exemple, segons Joan Amades, el dia de Sant Antoni a Ponts (la Noguera) feien una cursa de cintes que és gairebé idèntica a la de Puig-reig: "Penjaven un floc de cintes a una anella fixada al capdamunt d'una llança o perxa. Les cintes eren de colors diferents. Els genets havien de passar pel costat de la llança a tot galop i veure si podien agafar una de les cintes. Les joies i premis variaven segons el color de la cinta".³

D'altra banda, un periodista manresà dels anys vint, que signa amb el nom de Florentinet, recull un joc que els traginers d'aquesta ciutat encara feien pels volts de 1870 durant la festa dels Elois: "Posaven una corda lligada del balcó de casa Mollet, de la Plana, al de Casa don Ramon Soler. Al mig de la corda hi penjava una clau. Els traginers, amb els matxos ben arreglats, es posaven de renglera a la punta del carrer del Born i montats a cavall, al donar la senyal de surtida, arrencaven a córrer, en direcció allà on penjava la corda, portant tots, un bastonet a la mà. Quan alguns d'ells podia emportar-se la clau, la música tocava i els espectadors d'aquella festa, que solien ser nombrosos picaven de mans".⁴ El premi per al guanyador consistia en un anyell que després compartien en un banquet.

També a Balsareny als anys vint els genets disputaven diverses proves d'habilitat, entre les quals el joc de les anelles. I encara podem esmentar també que a Ciutadella (Menorca), durant les populars festes de Sant Joan, es fa un joc de característiques similars.

Els saraus de la tarda i la nit

La festa de la Corrida acabava amb els saraus; és a dir, els balls. Se'n feien dos, un de tarda i un altre de nit, i sempre estaven plens. Tal com recorda Ramon Sanmiquel, "es ballava un

any a cal Simon i un altre a cal Ti; també s'havia ballat al Cafè Nou. El poble comptava amb dues orquestres allà per l'any 1905: Els Minyons i La Joventut". Durant la sessió, un dels balls estava dedicat als socis de la festa i només el podien ballar els que tenien carnet.

El manteniment de la festa els anys de postguerra

Els anys anteriors a la Guerra Civil el transport ja s'havia començat a motoritzar i eren majoritàriament els pagesos els que mantenien la tradició i portaven a beneir els animals per Sant Antoni. Però els anys de la postguerra, com a conseqüència de la precarietat econòmica, es va haver de retornar en bona mesura a la tracció animal, ja fos amb carro, a bast o per llaurar. Per això, en aquests anys la festa dels Tres Tombs es va reviscolar en alguns pobles veïns, com Balsareny, Sallent o Santpedor, en els quals es feia la celebració en diumenges consecutius a fi que els genets poguessin participar en totes les curses. Més endavant, Sallent i Santpedor van deixar d'organitzar la festa, però a Balsareny i Puig-reig es va mantenir.

En aquesta època la Corrida de Puig-reig va començar a patir un cert declivi, però gràcies a la tenacitat d'uns quants es va poder mantenir. A principi dels anys quaranta, Josep Cobinsà i Sitges es va establir a Puig-reig amb la seva família i va obrir una carnisseria. A més a més, era tractant de bestiar i proveïa de mules i matxos els pagesos de la zona. Ell, juntament amb altres que en aquesta època van formar part de la junta, com el Joan Corominas, el Joanet del Soler, el Josep Galceran de cal Pere Riu o el Carnisser Guimbal-des, van tirar endavant la festa durant aquests anys difícils i en van mantenir els elements bàsics. També cal destacar la col·laboració de Josep Rosell (*el Carnisser de la Serra*), Elies Subirats (del Sindicat de Pagesos) o Joan Subirana. Els diners que recaptava la junta servien, entre d'altres coses, per llogar els guarniments que lluien les cavalleries dels abanderats al passacarrers del matí. Al vespre es mantenia la cursa i un ball de nit. Durant molts anys, si sobraven diners, es donaven a l'hospital de Puig-reig.

Una cursa molt viva i sempre disputada

Els anys cinquanta la cursa encara tenia una bona salut. Joan Cobinsà (*el Goya*) recorda que la va córrer per primera vegada als tretze o catorze anys amb una mula que li va deixar el Ramon de la Granota. Des de llavors cada any hi participava i van ser moltes les vegades que es va endur el primer premi.

L'any 1957, el primer premi de la cursa de cavalls era de 500 pessetes; la de mules, 150, i la d'ases, 75. Alguns dels noms dels cavalls dels principals genets eren *Toscanella*, *Xato*, *Marilyn*, *Mona* o *Tordo*. Però l'autèntic cavall guanyador d'aquells anys era la *Gilda*, que el Goya recorda que va comprar per 16.000 pessetes.

Durant aquesta època, les curses es van fer primer a la carretera de les serres de Biure, passant el pont de Periques fins a cal Borbons. Aquí es van mantenir força anys. Després van passar a la carretera de cal Pons, que llavors no estava enquitranada, fins a les Abelles. Més endavant la cursa es va fer des del pont de l'Alba fins a l'Estació, al camp del Petroli (conegut amb aquest nom perquè als anys vint s'hi van fer uns sondejós), que era situat més amunt del camp de futbol i prop de cal Prat, i al camp de Periques, que va ser un dels circuits més bons.

Pel que fa al joc de cintes, en aquesta època hi havia una sola anella, i a qui l'encertava tres vegades li donaven un parell de pollastres. Sembla que les normes no eren molt estrictes i alguns dels participants s'emportaven l'anella ja fos amb el bastó o amb els dits.

L'ajuntament es fa càrrec de la Corrida

Al llarg dels anys cinquanta i, sobretot als seixanta, el transport motoritzat va anar substituint els animals de tir, mentre que els tractors es van generalitzar al camp i cada vegada la presència d'animals a la festa era més escassa. Amb el temps, la vitalitat de la festa es va anar esllanguint. Aquesta situació la va aprofitar l'ajuntament de l'època per fer-se càrrec de l'organització de la diada per mitjà de la comissió de festes, que també s'encarregava de la festa major. Això va ser als anys seixanta, en època de l'alcalde Jaume Ballarà.

Segons pensen alguns membres de l'antiga junta de la Corrida, la mesura no estava justificada i va provocar que, durant molts anys, es fes càrrec de l'organització una gent poc entesa i que no tenia relació directa amb el bestiar, mentre que la majoria dels antics organitzadors se'n van desvincular. La principal novetat d'aquesta època va ser que al passacarrers els carros i cavalls van ser substituïts per tractors amb remolcs. Les diverses entitats del poble s'encarregaven de guarnir-los amb motius més o menys pintorescos, i alguns desfilaven plens de canalla.

En començar la dècada de 1970 la festa subsistia, però era una ombra desdibuixada del que havia estat. No es feia corrida ni joc de cintes, ja que cada vegada era més difícil trobar cavalls que poguessin competir, fins al punt que algun any només s'havia presentat un cavall a la cursa. La festa es concentrava diumenge al matí i s'acompanyava d'un esmorzar popular, sardanes i trobada de cors de Clavé. La desfilada solia comptar amb la banda de cornetes i tambors de Puig-reig, i durant molts anys s'hi afegien trabucaires i bastoners, gegants i nans, i de vegades també les majorets. A la tarda es feia ball a la discoteca Tom-Say. Un acte important que es va introduir en aquesta època, amb la intenció de mantenir el caliu de la festa, va ser la matança del porc: una tradició que s'estava perdent per l'obligació de sacrificar els animals a l'escorxador i que es va pensar que podria revitalitzar la festa. Tot seguit es feia un esmorzar amb botifarres, obsequi de la casa d'embotits Obradors.

El reviscolament de la festa la dècada de 1980

Els primers anys de la dècada de 1980, recuperats ja els ajuntaments democràtics, encara no s'havia superat la inèrcia negativa de la festa. Des del 1981 la cursa s'havia deixat de fer. En el programa de l'any 1985, la comissió exposava que "han arribat, aquests últims anys, moltes veus de persones i entitats que voldrien recuperar d'alguna forma la Corrida d'abans.

A tall no d'excusa, sinó d'informació, us direm que hem fet seriosos intents per aconseguir-ho. Però no s'han pogut lligar caps”.

En aquest moment era molt viu un corrent popular per recuperar velles tradicions i les festes més característiques de cada lloc. Arreu del país prenen un nou impuls els tradicionals carnestoltes o els correfocs. A Puig-reig, la comissió de festes va fer un esforç per revitalitzar la Corrida. Llavors els responsables de la comissió eren Josep Bartoló, Víctor Mauri, Joan Reig i la regidora Rosa Casals. Amb la intenció d'aconseguir que hi tornés a haver animals a la festa van anar a buscar antics membres de la junta, com ara Joan Rosell, Joan Cobinsà i Josep Vilaró (*el Conillaire*). Aquests van recórrer als pocs animals que encara quedaven a les cases de pagès: el burro dels Ballarons, la mula de la Roquera o la del Caselletes de Casserres... El Joan Cobinsà de cal Goya que, com el seu pare, continuava en el sector de la compravenda de cavalls, que encara es continuaven utilitzant sobretot per a l'arrossegament de troncs al bosc, va portar també a la festa alguns dels seus animals. I així va ser com, de mica en mica, la roda es va tornar a engegar. Primer amb les poques cavalleries de la contrada i després s'hi van anar afegint les dels pobles de l'entorn.

A principi dels anys noranta, les hípiques s'havien posat de moda i tornava a haver-hi molts cavalls a tota la zona. L'any 1991 es van suprimir les carrosses arrossegades per tractors i, de nou, a la cavalcada del matí tornaven a desfilat una bona colla de cavalls, perxerons i xarrets. El canvi era degut sobretot al fet que, poques setmanes després de la Corrida, per Carnestoltes, tornaven a sortir carrosses a la desfilada de comparses i es volia evitar la reiteració.

Amb poc temps, el reviscolament de la Corrida era un fet i, any rere any, la festa anava guanyant públic. Juntament amb l'esforç fet per la comissió de festes cal remarcar també l'aportació de la Unió de Botiguers, així com també de persones particulars que col·laboren en l'organització d'actes concrets. La Corrida havia aconseguit recuperar la seva essència més tradicional però, com en tot esdeveniment viu, per mantenir-se i millorar calia incorporar noves activitats més lligades als temps actuals.

La festa a l'entorn del porc

A final dels vuitanta, la presència de cavalleries encara era escassa i es va pensar que una manera de dinamitzar la festa podria ser la introducció d'un element molt característic de Puig-reig: els embotits. Puig-reig té una important tradició en l'elaboració d'embotits que es remunta a principi del segle XX i s'ha convertit en una de les principals indústries.

El poble tenia tres indústries mitjanes i un bon nombre d'empreses familiars que elaboren avui embotits d'alta qualitat.

Ho afavoreixen les bones condicions de l'entorn, com són un microclima marcat per l'altitud i els vents (factors que beneficien l'assecatge dels embotits curats) i unes matèries primeres de qualitat elaborades amb fórmules artesanals mantingudes al llarg dels anys.

Per tot això, l'any 1989 la Unió de Botiguers i Comerciants va organitzar per primera vegada una mostra d'embotits locals, amb totes les especialitats artesanals: botifarra crua blanca, botifarra negra, somalla, secallona, tastet sec, fuet, llonganissa, bull blanc i negre, botifarra d'ou, pernills, etc. S'hi van afegir les parades de venda dels diferents

comerços, que es van instal·lar a la plaça Nova. Així, la matança del porc es va transformar en una festa a l'entorn del porc que comença al matí i dura tot el dia. En les últimes edicions, les parades de la mostra s'han ampliat a altres artesans de fora del món dels embotits.

La cuina del porc

L'any 1995, la mostra d'embotits es va voler renovar i es va convidar el gastrònom Llorenç Torrado per fer una xerrada. A causa de l'èxit d'aquesta iniciativa es va decidir organitzar cada any un seguit d'activitats (xerrades, demostracions culinàries, etc.) destinades a posar en valor la gastronomia autòctona i, especialment, la cuina del porc. Entre d'altres hi han estat presents personalitats com el cuiner berguedà Miquel Márquez, que ha popularitzat l'escudella de blat de moro escairat; Josep M. Ballarín o el prestigiós cuiner Oriol Rovira, dels Casals (Sagàs).

Un passacarrers renovat, amb una important presència de cavalleries

Amb l'increment progressiu de cavalleries al passacarrers es recuperava la imatge més tradicional de la diada. La presència d'animals va anar augmentant fins a arribar, en algunes edicions, a la xifra de quaranta carros i xarrets de tota mena, i un centenar de genets. Els ramaders encara engalanen els seus animals per mostrar-los al poble, i la majoria d'entitats col·laboren en el passacarrers guarnint un carro. Els qui acompanyen els carruatges també van vestits a l'antiga, tot rememorant els temps en què les feines del camp i el tragí depenien de la força dels animals.

L'acte s'ha convertit en una veritable cercavila popular, amb presència de gegants i grallers, i amb l'acompanyament de bandes musicals, cornetes, tambors i fins i tot cobles. L'any 1997 es va recuperar un acte que havia estat molt tradicional: l'entrega de l'estendard al banderer. El banderer obre la cercavila amb la bandera de sant Antoni. Cal dir que les banderes que avui es poden veure es van haver de fer noves, ja que les antigues van desaparèixer durant els anys setanta. Actualment, el passacarrers recorre tot el poble, des de l'Estació passant pels carrers més cèntrics, i acaba al centre neuràlgic: la plaça Nova i el passeig de la Via.

Les curses i el joc de cintes

La tarda del diumenge té lloc la corrida pròpiament; és a dir, les curses en les quals intervenen diversos genets que han desfilat en el passacarrers del matí. La cursa actual es divideix en diverses categories, segons la participació de cada any. Primer corren els cavalls de sella més ràpids, que són muntats per genets especialitzats. Després els cavalls de raça més lents i els exemplars encreuats (depenent del nombre de participants s'han de fer eliminatòries). Finalment corren els rucs o els genets infantils. El reglament especifica el recorregut i les voltes que s'han de fer, així com també els premis, però no es descarten noves possibilitats si hi ha suficients participants.

Un cop s'han acabat les curses és el torn del joc de cintes, que es continua fent més o menys igual que cent anys enrere, tot i que ara s'afegeixen a la corda més anelles. Puig-reig és l'únic poble de Catalunya que n'ha conservat la tradició. Hi participen els mateixos

genets de la cursa enmig d'un ambient animat i lúdic. Segons el color de les cintes, els guanyadors s'enduen diferents premis.

En aquesta nova etapa, inicialment la cursa es feia en un circuit que voltava el pavelló d'esports, però l'any 1998 es va haver d'abandonar ja que en aquest indret s'hi van instal·lar unes aules prefabricades de l'institut. Aquest any s'estrenava l'actual circuit, situat a la recta de cal Prat.

NOTES

- 1- Aquests documents s'esmenten en diverses publicacions relacionades amb la Corrida, però no n'hem pogut identificar cap referència més precisa.
- 2- Consueta de la parròquia de Sant Martí de Puig-reig, conservada a l'Arxiu Parroquial.
- 3- AMADES, JOAN (1950). *Costumari català. El curs de l'any*. Volum 1. Barcelona: Salvat Editores, p. 203.
- 4- FLORENTINET. La Reforma, del dia 16 de novembre de 1921. Manresa.

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM (1992). «La Corrida. Puig-reig. Dia 19 de gener de 1992. 4a Mostra d'embotits artesans del poble». Puig-reig. Unió de Botiguers i Comerciants de Puig-reig.
- ANÒNIM (1995). «Festa de La Corrida». Puig-reig. (Treball fet per la Comissió amb uns apunts d'història).
- AMADES, Joan (1950). *Costumari català. El curs de l'any*. Volum 1 i volum 4. Barcelona: Salvat Editores.
- ARMENGOU, Josep (1990). *La festa dels Elois*. (Programa de mà) Berga.
- C. A. TORRES (1905). *Berguedà, valls altes del Llobregat*. Barcelona.
- MARQUEZ, Pilar (2007). «Festa de la Corrida de Puig-reig». *Regió7* (suplement especial), 20 de gener del 2007. Manresa, p. 3-10.
- (2008) «Festa de la Corrida de Puig-reig». *Regió7* (suplement especial), 19 de gener del 2008. Manresa, p. 3-10.
- MONTANYÀ I BOIXADER, Josep (2008) *Els Elois al segle xx*. Berga.
- PEDRALS, Xavier (1990) «El gremi i la festa dels Elois, tornant-ne a parlar» (programa de mà). Berga.
- PICÓ, Josep (1995) *Trossos d'història d'un poble: Puig-reig*. Solsona, p. 51-52.
- PIÑERO, Jordi (1994) *Projecte museològic i museogràfic del Museu dels Traginers de Balsareny. Annexos: estudi històric i etnogràfic*. Ajuntament de Balsareny (no publicat).
- SANMIQUEL, Ramon «Entrevista a cara a cara», Albada.
- SERRA, Rosa (1982) «Aproximació a la història de Puig-reig».
- ; SANTANDREU, M. Dolors (1984) «Dels camins romans a les carreteres asfaltades». *L'Erol*, núm. 9 (juliol). Berga, p. 13-22.
- (2008). «Fires, mercats i festes de bestiar de peu rodó: una mirada històrica i antropològica». *L'Erol*, núm. 97 (estiu). Berga, p. 17-21.
- (2008) «La Corrida. La festa de Sant Antoni a Puig-reig», Ajuntament de Puig-reig.
- VIOLANT I SIMORRA, Ramon (1981) «El tragí popular al Pallars Sobirà. Estudi i descripció dels mitjans de transport emprats a la comarca». *Obra oberta*. Volum 3. Barcelona: Alta Fulla, p. 37-142.